

## § 1. ВСТУП ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ XVIII—XIX СТ.

### За цим параграфом ви зможете:

- ▶ визначати хронологічні межі періоду історії України, який ви вивчатимете цього року;
- ▶ скласти загальне уявлення про зміст нової доби в історії України;
- ▶ пояснювати, що таке українське національне відродження;
- ▶ характеризувати адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ українських земель у складі Російської та Австрійської імперій;
- ▶ зазначати, яким було національне та соціальне становище населення Наддніпрянщини та західноукраїнських земель;
- ▶ визначати особливості політики російського й австрійського урядів щодо населення українських земель.

Пригадайте: 1. Який період історії України ви вивчали минулого року? Назвіть його хронологічні межі. 2. До складу яких держав увійшли українські землі наприкінці XVIII ст.?

### 1. Сутність «українського XIX-го століття»

У 9-му класі ви продовжите вивчення систематичного курсу історії України, ознайомитеся з подіями, процесами, явищами, які відбувалися на українських землях наприкінці XVIII — на початку XX ст. Це період нової історії України, який європейські історики називають історією модерної доби, або «довгим XIX століттям».

Цей період нашої історії охопив чимало подій, але визначальним його явищем стало національне відродження українців, які перебували на той час під владою двох імперій — Російської та Австрійської (Австро-Угорської). Саме національне відродження стало змістом «українського XIX ст.».



**Національне відродження** — процес усвідомлення власної окремішності народів, що не мають власних національних держав.

**Нація** — спільнота людей, що має почуття єдності, засноване на усвідомленні спільності мови, культури, історії, звичаїв, а також прагнення спільного майбутнього в окремії державі

На думку чеського вченого Мирослава Гроха, національне відродження народів Східної Європи долало кілька поступальних стадій: **фольклорно-етнографічну** (вивчення дослідниками-ентузіастами історії, звичаїв та мови свого народу), **культурницьку** (боротьба за відродження мови, розширення її вжитку в літературі та освіті, поширення національної свідомості серед широких верств населення) та **по-**

Національний склад і соціальна структура різних регіонів Наддніпрянської України мали певні відмінності. На Лівобережжі кількість українців у складі населення була найбільшою й сягала 95 %. Найчисленнішою національною меншиною були євреї, відносно яких наприкінці XVIII ст. імперською владою було запроваджено так звану «смугу осілості». Тоді в імперському уряді багато хто вірив, що єврейські ремісники, підприємці та торговці забератимуть роботу у росіян. Тому край «смуги осілості» проходив приблизно по межі між «малоросією» та «великоросією». Наддніпрянщина майже повністю, крім Харківщини, входила до «смуги осілості».

На Слобожанщині українці становили приблизно 86 % населення краю. Найчисленнішою національною меншиною були росіяни, які переважали у східних частинах регіону.



**Смуга осілості** — територія компактного проживання євреїв, що існувала в Росії в 1791–1917 рр., за межами якої їм було заборонено селитися.

**?** Які регіони України були найбільш заселені?

Більшість українського населення Лівобережжя та Слобожанщини становили нащадки козаків та селяни. Козаки, які після ліквідації козацьких полків залишили військову службу, отримали статус особисто вільних державних селян. Більшість колишньої козацької старшини, що змогла довести своє походження, була зрівняна у правах із російським дворянством. Звичайні селяни (посполиті) втратили особисту свободу й стали кріпаками.



**ВИСНОВКИ**

*Реформа армії* ліквідувала систему рекрутських наборів, що стало значним полегшенням для селянства.

*Освітня реформа* сприяла поширенню грамотності серед широких верств населення, проте боязнь царизму щодо поширення вільнодумства не сприяли ліквідації неосідченості більшої частини населення.

**ЗАКРІПИМО ЗНАННЯ**

1. Наведіть факти, які свідчать про те, що кріпосницькі відносини заважали економічному розвитку Наддніпрянщини. (Готуючи відповідь, використайте документ 1.)
2. Яким були передумови проведення селянської реформи?
3. Схарактеризуйте суспільний рух за ліквідацію кріпосного права у Наддніпрянській Україні.
4. Складіть таблицю «Особливості здійснення реформи 1861 р. у Наддніпрянській Україні» за схемою:

<b>Основні питання реформи</b>	<b>Як вони вирішувалися</b>

5. Як змінилося становище колишніх кріпосних селян? Які права вони отримали?
6. Які зміни відбулися у становищі державних селян?
7. Проведіть дискусію «Наслідки селянської реформи».
8. Складіть таблицю «Вплив реформ 60–70-х рр. на розвиток Наддніпрянської України» за схемою:

<b>Назва реформи</b>	<b>Основні положення</b>	<b>Вплив на розвиток Наддніпрянщини</b>

9. Розкрийте наслідки реформ 60–70-х рр. XIX ст.



Сокільський рух зародився серед слов'янських народів Австро-Угорщини у другій половині XIX ст. як протидія чужоземному поневоленню, насамперед онімеченню. Перше сокільське товариство заснував у Празі Мирослав Тирш (насправді Рудольф Тірш; 1832–1884). Чеське товариство на 1914 р. Налічувало 100 тисяч членів. У 1867 р. «Сокіл» було засновано і у Львові. Станом на кінець століття він охопив усю територію Галичини. Проте був переважно польським. У 1894 р. З ініціативи В. Нагірного українці заснували власне товариство, яке стрімко розвивалося. У XIX — на початку XX ст. сокільський рух поширився у Словенії, Хорватії, Сербії, Словаччині, Російській імперії.



*Іван Боберський*

У 1900 р. у селі Завалле Снятинського повіту Кирило Трильовський заснував першу українську фізкультурно-спортивну організацію «Січ». Згодом організації з такою назвою з'явилися в інших повітах Галичини й Буковини. У 1913 р. в Галичині діяло понад 900 первинних осередків «Січі», у яких було близько 80 тис. членів. У роботі товариств наголошувалося на необхідності розвитку історичних традицій українського народу, сприянні патріотичному й фізичному вихованню української молоді. У 1912 р. організацію перейменували на «Український січовий союз». У 1911 р. у Львові було утворено дитячо-молодіжну організацію «Пласт», що ставила за мету виховувати українську молодь на морально-християнських засадах і розвивати в неї почуття патріотизму.



*Приміщення товариства  
«Сокіл» у Львові*

Найбільш масовими виховними формами діяльності «Сокола», «Січі» та «Пласту» було проведення спільних сільських, повітових, крайових демонстрацій і спортивних змагань. У спортивному святі, проведеному в 1914 р. у Львові, брало участь близько 12 тис. членів цих трьох організацій.



Коли виникли організації «Сокіл-Батько», «Січ», «Пласт»?